

- ¹⁸ Раевский М. Из Вены // Духовная беседа. – 1864. – № 23. – С. 165.
- ¹⁹ Он же. Из Вены: новейшие сведения о церковном движении у галицких униатов // Духовная беседа. – 1864. – № 20. – С. 70–71.
- ²⁰ И.-Ж. [Кельсиев В. И.] Письма из Австрии // Голос. – 1866. – № 218. – 9 (21) августа.
- ²¹ Кельсиев В. И. Галичина и Молдавия. – СПб., 1868. – С. 139–140.
- ²² Там же. – С. 144.
- ²³ Там же. – С. 187–196.
- ²⁴ См.: Середа О. Місце Росії в дискусіях щодо національної ідентичності галицьких українців у 1860-67 роках (за матеріалами преси) // Россия – Украина: история взаимоотношений. – М., 1997. – С. 157–170.
- ²⁵ Кельсиев В. И. Галичина и Молдавия... – С. 145.
- ²⁶ Там же. – С. 98.
- ²⁷ Кельсиев В. И. Исповедь // Литературное наследство. – М., 1941. – Т. 41–42. – С. 374–375.
- ²⁸ Кельсиев В. И. Галичина и Молдавия... – С. 344.
- ²⁹ См.: Западные окраины... – С. 236–243; Долбилов М. Д., Сталюнас Д. «Обратная уния» проект присоединения католиков к православной церкви в Российской империи (1865 – 1866) // Славяноведение. – 2005. – № 5. – С. 3–34.
- ³⁰ Кельсиев В. И. Исповедь... – С. 272–273.

SUMMARY

Kirill Solovoyov

***Candidate of History, lecturer of the Institute for Studies in Russian History
Russian States University for Humanities***

The author analyses the views on the church union declared by Russian scientists and publicists. Both negative and positive estimations linked with the aspiration to strengthen the Russian impact in the Western region are pointed out.

Keywords: union, estimations, rite, struggle, Western region.

Ірина ОРЛЕВИЧ

Галицькі священики у науковому і громадському житті Галичини ХІХ ст. (на прикладі отця Василя Ільницького)

Досліджено життєвий і творчий шлях одного з відомих українських інтелектуалів ХІХ ст. Василя Ільницького – священика, історика, та громадського лідера. Показано формування його особистості на тлі суспільно-політичних процесів Східної Галичини.

Ключові слова: Василь Ільницький, священик, історик, народовці, русофіли.

Духовенство тривалий час було найвпливовішою верствою суспільності галицьких українців і активним учасником усіх сфер його життя – громадсько-політичного, наукового, літературного і т.п. Реформи австрійських правителів наприкінці XVIII ст. поліпшили соціальний статус священнослужителів Греко-католицької церкви і поклали на неї нові функції, такі як духовна опіка і контроль за народною освітою, а відповідно і політичною благонадійністю українського населення і самого духовенства, представництво від імені народу перед державою¹.

Мета статті – показати на прикладі життя і діяльності отця Василя Ільницького роль духовенства у суспільно-політичному житті галицьких українців, описати умови, які впливали на формування його як особистості, причини, що спонукали до вибору священницького сану та ін.

о. Василь Ільницький належав до інтелектуалів, які з успіхом реалізували себе у різних галузях науки та в літературі. Його зацікавлення поширювались на історію, мовознавство, географію, природознавство, прозу, поезію тощо. Свою творчість він поєднував із кар'єрою в освітній сфері та громадською діяльністю.

В. Ільницький народився 22 квітня 1823 р. в підкарпатському селі Підпечарах Станіславівської округи (Івано-Франківська область), як і більшість представників української інтелігенції Галичини XIX ст., в сім'ї священика. Його батько Стефан Ільницький був парохом в Підпечарах, деканом Тисьменицьким, а згодом почесним крилошанином. Василь Ільницький характеризував свого батька як «... чоловіка на свій час світлого и многоповажного». Вихованням дітей в основному займалася мати, яку вони дуже любили, хоч і не завжди її слухались. Вона вирізнялася лагідною вдачею, на противагу мовчазному і строгому батькові. Мати походила з роду Каратницьких, була жінкою людяною, доброю, чесною, богобоязливою, за що і користувалася у всіх повагою і любов'ю². Мати впливала на його моральний розвиток, а батько – інтелектуальний.

Отець був мовчаливий, на око грізний и поважний, – мало заходив ся з дітьми, хочь любив їх по своєму, беріг батьківським оком и дбавъ про ихъ добре поведене и виховане; зате мати голубула їхъ около себе [...] оповідала казки, научала молитви, провадила к доброму, и простувала во що нечетне або нечестне. Тожь діти маму дуже любили, хочь часом єї неконче заразъ услухали, коли їх карала невинна сваволя, або якісь дитинні вибаги³.

Становленню своєї особистості Ільницький завдячував батькам. Добре виховання в сім'ї, на його думку, впливало на майбутнє дитини. «Щаслива дитина, котра має правих, розумних і освітаних родичів». Свою освіту Василь, як і багато дітей того часу, розпочав із дяківської науки. У дяка Шелестинського він навчався руської (української) мови, а вдома старша сестра вчила його польської мови. Як згадував сам Ільницький, польська мова давалася йому легше, ніж українська, головню, через методику викладання дяка Шелестинського. Ускладнювала навчання наука читання, яка відбувалася церковнослов'янською мовою, малозрозумілою для дітей. Після року навчання у дяківській школі Ільницький більше не стикався з руською мовою. Навчаючись у народних, середніх, вищих школах, не чув Василь української мови. Писати українською він навчився вже після закінчення богослов'я у Відні, будучи священником у 1848 р. Розмовною мовою в сім'ї була польська. Українську мову Ільницький мав нагоду слухати, лише перебуваючи на канікулах у рідному селі і спілкуючись із сільськими хлопцями і слугами – слухав народні пісні, колядки, гаївки, котрі припали йому до душі на ціле життя. В той час, як він сам писав, «полюбив щиро рідне слово, рідне життя, свій народ, і ані на волос не відходив в життя своїм від народних ідеалів»⁴.

Писати по рускі научився Денись аж по укінченю теології, будучи вже священником в р. 1848. Бесіда конверзацийна з родичами була польська, – поміж собою говорили діти по-руські. Через цілі школи народні, середні, и висші не почув Денис ні словечка руского, хіба прибувши на вакації; мимо того дитинячі впечатління: бесіда з селянськими хлопцями и з (слугами)...⁵

У дитинстві Ільницький був енергійним та бешкетним хлопчиком. Навчаючись у гімназії, він змінив свою вдачу: став пильним та спокійним. Початкову і середню освіту здобув у Станіславові. Він негативно відгукувався про стан тогочасної початкової освіти. Найбільш неприємні згадки у нього пов'язані із фізичними покараннями, котрі практикувались у той час в початковій школі. Навчаючись в елементарному класі народної школи у Станіславові, він побачив, як професор карав учня. З цього моменту, писав Ільницький, «школа прибрала для мене вид криміналу, ходив до школи з острахом і просив Бога не раз, щоб визволив мене з тої тиранської неволі...»⁶.

З повагою і любов'ю згадував гімназійного вчителя Антона Могильницького, письменника, діяча українського національного відродження: «Був то чоловік старший, поважний і лагідний», який не застосовував фізичних покарань, а вдавався до них лише у виняткових випадках і навчав юнаків більше словом. Описує Ільницький систему хабарництва, яка існувала у школі. Він за один курс (початкової школи) отримав «відмінно» за те, що батько заплатив вчителю хабаря, який той вимагав.

Разу одного передав мені шульдиректор запечатаний лист до батька, я побояв ся чи не стоить там що недоброго на мене написано. Отже я розпечатав той лист и прочитав. Написано було от що: «Я чув, що у Вас зародила сего року красна бараболя. Пришліть мені зо шість корців, я заплачу по ціні яку назначите». Я запечатав знов лист як належить и передав батькови... Небавком прибула з дому добре наладована фіра Я. П. Шульдиректора. Була там бараболя, кури, гуси и підсвинок [...] П. Шульдиректор приняв припаси ласкаво, и казав батькови подякувати, а про ціну и не спитав. Була то звичайна формула під котрою в тоті часи професори до поминали ся кабатів від родичів. – Від того часу не питав мене уже більше шульдиректор з своїх предметів, а на кінци курсу дав мені ноту з «отличієм»... Я тога погадавав собі в дусі: «то підсвинок за мене відповідав так гарненько»⁷.

Іншими були враження В. Ільницького від навчання у гімназії, яке, за його спогадами, відрізнялося від шкільного рівнем викладання та цікавим дозвіллям. Гімназійну науку він вважав такою, що «розвивала більше сили духа, як наука шкільна, котра була переважно механічною»⁸. У гімназійні роки, за відсутності польської та української літератури, Ільницький захоплювався німецькою. За його висловлюванням, української тоді ніхто не мав і не знав. Він читав твори Вальтера Скотта, англійського письменника, біографа і романіста, представника європейського романтизму, та Йогана Крістофа Шіллера, німецького поета, драматурга, філософа, історика, представника Просвітництва, які вплинули на формування його естетичних уподобань і філософського мислення. Твори Шіллера спочатку були не зрозумілими для В. Ільницького, але згодом, як він пізніше згадував, настільки захопився його творчістю, що саме «йому завдячував ідеальному напрямку у своєму житті». Перша проба пера Ільницького відбулася у четвертому класі гімназії. Він почав писати, і доволі успішно, вірші німецькою мовою, за що отримав похвалу і високу оцінку професора⁹.

У 1840 р. покинув батьківський дім, поїхав до Львова і вступив на філософський факультет Львівського університету. Господиня, у котрої винаймав помешкання, розповіла про Маркіяна Шашкевича та Августа Бельовського, польського історика, письменника, директора Народної бібліотеки імені Оссолінських, котрі свого часу проживали неподалік від її квартири. Незважаючи на те, що їхні політичні ідеали різнилися, і один і другий «мали поетичний настрій духу», через що і стали друзями. Їльницький тоді вперше почув, що є «хтось, хто пише руські поезії»¹⁰. Наприкінці філософських студій познайомився з творчістю Генріха Гайне, німецького поета і критика романтичної епохи.

Їльницький був доволі обдарованим юнаком і пробував себе у різних сферах. Під час навчання в університеті він захопився професією актора. Брав участь у виставах і за свою акторську майстерність отримав схвальні відгуки директора тогочасного польського театру Камінського. Однак його бажання обрати акторську професію не схвалив батько, зауваживши, що його роль у житті має бути поважнішою¹¹. Батько хотів, щоб син пішов його слідом, а окрім того став чесною і порядною людиною, оскільки саме священницький сан дає можливість найбільше працювати над своєю духовністю і моральністю. Думка батька для юнака була найавторитетнішою, тому він погодився на його пропозицію і перестав мріяти про акторську професію. Хоч у прийнятті рішення ним керували цілком банальні бажання – побачити Відень з його «поважними музеями красних штук і наук», тому він сказав батькові: «Буду священником, якщо мене приймуть до Віденської семінарії, інакше ні!». Попри таку практичну мотивацію і підхід у справі вибору свого майбутнього, В. Їльницький став добрим духівником.

Однак мені ніяк не приманювало жите питомців в Львівській семінарії. Там обходилися з будущими священниками мов з хлопцями, харч був простий, часто недобрий, а навіть нечистий [...]. Мені впала на гадку Віденська семінарія. Мені забаглося пізнати Відень з его поважними музеями красних штук і наук, мені забаглося пізнати їх і образувати ся, пізнати висший світогляд і т. п. Моя фантазія розгоріла і я постановив поїхати до Відня. Тож укріплений тою постановою побіг я до батька і сказав: «Буду священником, если мене приймуть до Віденської семінарії, інакше ні!»¹².

У 1842-1946 рр. навчався у «Барбареумі», котрий у той час називався «Цісарським конвіктом», греко-католицькій духовній

семінарії, заснованій Марією Терезією у Відні при церкві св. Варвари, напередодні майбутніх революційних подій (1848-1849). Серед студентів «Барбареуму», за спогадами Ільницького, поширювались ідеї про розпад Австрії, а статись це мало із зростанням національної самосвідомості в усіх народів, які населяли австрійську державу. Із революційними ідеями він познайомився задовго до того, як його ровесники в Галичині¹³.

У студентські роки В. Ільницький під час канікул багато подорожував по європейських країнах, у цьому його підтримував батько і охоче виділяв кошти. 1845 р. він подався у подорож по Італії, яка, за його висловом, відіграла вагомую роль у його освіті та формуванні характеру. Окрім того, отримані враження вплинули на написання істориком науково-популярних творів з географії та природознавства.

Творчість В. Ільницького формувалась під впливом поширюваних в цей час ідей романтизму, які спонукали до дослідження, популяризації наукового і художнього відтворень історичного минулого народу та частково ідей просвітництва. Він, як і інші представники романтизму, особливу увагу звертав на дослідження давніх традицій політичного життя, насамперед часів Київської Русі, Галицько-Волинського князівства та Козацької держави. Ці переконання визначали його позицію як історика, так і громадського діяча. У період пошуку та формування серед галицьких українців різних суспільно-політичних орієнтацій (русофільства, полонофільства, австрофільства, українофільства) Ільницький в 50-х рр. XIX ст. став на позиції українофільства – тобто визнання права українців на самостійний культурний та політичний розвиток. Це він послідовно відстоював і популяризував у своїх історичних працях, науково-популярних творах, доводячи окремішність українського народу і його право на самостійне існування і культурний розвиток.

Окрім ідей романтизму, на творчість Ільницького впливали ідеї слов'янської взаємності, якими він захопився ще на третьому році теології. Після прочитання творів П. Шафарика у нього закріпилось усвідомлення того, що галичани є частиною слов'янського племені. Це переповнювало його гордістю і спонукало до студій над історичним минулим свого народу: «як же радістю забилося серце моє, коли на тій мапі побачив так просторі краї, замешкані слав'янами, собі співвідними, ..., а особливо факт численнішої переваги над німцями». Із дослідження Шафарика про розвиток

слов'янських мов, у якому Шафарик визнавав право української мови на самостійне існування, Ільницький отримав наукове обґрунтування окремішності українців як народу, відмінного як від росіян, так і від поляків¹⁴.

На пробудження в Ільницького політичних руських почуттів, вихованого «на чужім хлібі (німецькім)», мала творчість Моха, який був одним із перших, хто сповіщав руським словом світу, що має нова ера для галицько-руського народу, – ера народного і політичного життя. Високо оцінював альманах Я. Головацького «Вінок русинам на обжинки», який вийшов у 1846 р.

Наслідуючи традиції романтиків, історик особливу роль в історії народу відводив його мові. Він писав, що народна мова є даром небес, дана народові як душа, як почуття своєї народності від Бога. Відібрати мову народові, означає вбити його душу.

Для українського інтелектуального життя і суспільного руху ХІХ ст. ключовим питанням було утвердження сепаратних тенденцій стосовно «російського» і «польського» чинників та формування образу єдиної території, культури, в тому числі єдиного минулого і майбутнього. У своїх наукових творах В. Ільницький доводив відмінність українського народу від російського, дискутуючи в такий спосіб з тогочасними галицькими істориками-русофілами, котрі переживали в інтелектуальному житті галицьких українців того часу.

Відмінність між малоруською і російською мовою, на думку В. Ільницького, найкраще доводить те, що мало хто з галичан читав «Историю» Д. Зубрицького, незважаючи на її неоціненну вартість, доволі живий і ясний виклад і те, що вона заохочувала русинів краще пізнавати свою історію¹⁵. Автор вважав, що російська мова не має в своїй основі народного діалекту (руського) і є більше мовою державною, ніж народною. Петро І її створив з літературних творів всіх руських і великоруських діалектів та з іншомовних запозичень – з татарської, німецької, французької та ін. мов.

Заперечував мовну концепцію А. Петрушевича та М. Устияновича, які намагались довести, що у процесі розвитку і вдосконалення тогочасної української мови («малоруського діалекту») вона стане ідентичною (уніфікується) із тогочасною російською літературною мовою*. В. Ільницький слушно застерігав, що ця теорія у майбутньому «дуже много може наробить!». Автор зазначав, що хоча малороси з-над Дніпра мають одну з росіянами мову в церкві, школі, суді і т. п., і все ж під впливом російської мови руська (українська) не

зникла. В. Ільницький вважав, що мову слід розвивати на основі простонародної. Це, на його думку, обов'язок його еліти, що дасть змогу зберегти ідентичність спільноти та не піддати колонізації і русифікації.

В. Ільницький, захоплюючись творчістю галицьких істориків Д. Зубрицького, Є. Петрушевича, І. Шараневича та ін., високо оцінюючи їхні заслуги у справі поширення історичних знань, відродження історичної пам'яті галичан, заперечував їхні хибні уявлення про український народ та його мову (народ як галузь «русского народу», який об'єднував росіян, українців, а в окремих випадках білорусів, а мову як діалект «рускої», котру русофіли ототожнювали із тогочасною російською літературною мовою). До імен, які принесли українському народові славу, зараховує «старенького галицко-русского Нестора Зубрицького, професора Шараневича, та Богдана Дьдицького». Однаково відкидав він і полонофільські впливи, аргументовано визначав українців як один із існуючих східнослов'янських народів із власною мовою, поширеною на східних і західних українських землях, і давньою державницькою традицією, що сягає часів Київської Русі.

Як й історики-русофіли Д. Зубрицький та Є. Петрушевич, В. Ільницький історію Галичини розглядав як продовження давньоруського періоду, а галицьких русинів вважав спадкоємцями давніх русинів. Першою історичною працею В. Ільницького була стаття «Олександр, князь Белзький», опублікована 1860 р. у виданні «Зоря галицкая, яко альбум на год 1860». Історик змалював боротьбу князя Данила за зміцнення Галицько-Волинського князівства і підступну роль у той час Олександра, який княжив від 1195 р., після смерті свого батька Всеволода. Симпатії автора на боці Данила-державника.

У 1861 р. вийшла у світ монографія «Стародавній Звенигород», видана у друкарні Ставропігійського інституту. Книга присвячена Григорію Савчинському, пароху Звенигорода. Описуючи славу історію середньовічного Звенигорода, період існування державності українського народу, автор проводить паралель із сучасним йому становищем і ставить риторичне запитання: «Отже, було власне життя на Русі; була свобода, та була своя воля. А нині?». Після цього наводить вірші А. Могильницького, якими захоплювався ще з гімназійних років¹⁶. Історію

цього міста автор довів до початку XIV ст. На фоні історичних подій у праці показана важлива роль Звенигорода в історії Галицького князівства.

У наступному році вийшла праця «Теребовля». Вона охоплює найдавніший період історії міста до початку XIII ст. Найбільш докладна та частина праці, в якій розповідається про Теребовлю як столицю феодального князівства (1092-1141). Описано тут трагічний епізод осліплення князя Василька Ростиславича. В. Ільницький називав місто кріпостю Галицько-Перемишльського князівства. Він згадує про князя Романа Мстиславича як голову династії Романовичів, який об'єднав землі – Перемишльську, Галицьку, Волинську і Київську, в яких жила одна душа: «малоруська народність і малоруська мова»¹⁷.

Феодальному періодові історії України присвячені й інші дослідження вченого. Праця «Вісті про землю і дії русинів», котра вийшла друком 1869 р. у двох частинах, висвітлює історію стародавньої Русі. Її недоліком є перебільшення впливу Візантії на економічний і культурний розвиток Русі.

В. Ільницький вважав, що Русь завдячувала майже всю свою культуру візантіяцям: від них прийняла християнство, устрій церковний, малярство, ремесла. Візантійська культура і церковна мова проникли глибоко в Русь і «придавили природного, народного її генія, котрий лише в піснях і в мові простого народу в красі своїй до сьогодні переховався і лише в деяких частинах літературних пам'яток сильніше («Слово о полку Ігоревому») або слабше проявився». Він наголошував на домінуючих впливах церкви на мистецтво Київської Русі. Вважав, що мистецтво на Русі ніколи не позбувалося впливів церкви і тому від західних європейських традицій, що не давало можливості йому розвиватись далі і воно залишилось назавжди на такому самому рівні, як в час впровадження християнства¹⁸. Слід не погодитись із таким трактуванням, оскільки мистецтво Київської Русі увібрало в собі (поєднало) як східну, так і західну традиції. До першої частини своєї праці історик додав карту розселення українського народу.

У праці «Вісті про землю і дії русинів» В. Ільницький розглядає питання етнічного розвитку «руського» народу Київської Русі. Як і більшість українських істориків XIX ст., він виходив із загальноприйнятої парадигми «єдиної руської народності», визнавав київську добу як початкову для українського і російського народів, однак значну перевагу надав українцям.

Він визнає право російського (московського) народу на давньо-руську спадщину і пише, що окрім Києва були в краях, на котрих пізніше утворилася Русь, інші міста – Псков, Вітебськ, Смоленськ, Новгород, але відводить їм другорядну роль у порівняння з українцями (терміни «русин», «українець», «малорос» вживає як синонімічні, для означення росіян використовує етнонім «москалі»).

Про русинів автор пише як народ, який належить до великого слов'янського племені, яке, своєю чергою, ділиться на народи: «москалі, русини, поляки, чехи, словенці, сербо-хорвати, болгари». На думку В. Ільницького, процес об'єднання східних слов'ян відбувся на території, де згодом утворилась Русь. Для охорони перед нападом ворогів слов'яни утворили між собою союз і жили у згоді до того часу, поки не почався безлад, а цим скористалися нормани¹⁹. Зазначає, що русини запросили норманів княжити в Новгороді. Так почала правити династія Рюриковичів.

Про пріоритетне право українців на «руську» спадщину свідчать судження В. Ільницького про галицько-волинського князя Данила: «мав він характер чисто руський, він містив у собі всі ті властивості душі і серця, які бачимо у цілого народу мало або південноруського»²⁰.

Автор обстоює концепцію двох структур під однією назвою Русь: Північної і Південної з домінуючою роллю останньої. Він писав, що у XIII ст. Русь була поділена на два великі політичні тіла: Русь Північну і Русь Південну. Північну Русь співвідносить з Руссю Південною як доньку з матір'ю: Русь Південна була мати, Русь Північна – донька, оскільки Русь Північна була колонією, закладеною Києвом. Однак невдовзі почула в собі сили, що задумала над матір'ю запанувати. Після татарського завоювання Іван Великий зумів об'єднати всі землі Північної Русі, яка назвала себе «Велика Русь», а наша Русь Південна за Юрія II прийняла назву Мала Русь²¹.

Відмінності між Північною і Південною Руссю автор доводить, застосовуючи засади історичної географії. Історична географія, використовуючи знання про географічне середовище, пояснює характерні риси та історичні особливості розвитку суспільства і його культури. Про утворення Московського князівства він пише, що воно утворилося зі слов'ян, які змішалися з чудськими племенами. Суворі кліматичні умови вплинули на формування характеру народу (мається на увазі російського – І. О.): «Князівство Московське, котре заодно з суровим кліматом і з характером кочуючих неслов'янських народів змішалось, само прийняло твердіший характер»²². Геогра-

фічне положення і природне середовище, за В. Ільницьким, вплинули на історію, культуру, характер Північної і Південної Русі, тому у XIII ст. вони суттєво різнилися.

Південна Русь залишилась на давньому ґрунті і зберегла свій традиційний слов'яно-руський характер та мову. Північна Русь мала інше географічне положення, ніж Південна: вона лежала на холодній і суворій Півночі Європи і її оточували більшою мірою народи неосвічені, грубі варвари. Русь Південна, за В. Ільницьким, навпаки мала лагідний клімат, межувала з освіченими народами і західною культурою.

Інтерес викликає праця «Перегляд південно-руської історії від 1337 до 1450», яка вийшла окремою книгою у 1875 р. Автор показав, що це вже був занепад Південної Русі, поступової втрати нею своєї державності та завоювання її шляхетською Польщею та Литвою.

Впродовж двох років (1876-1877) у газеті «Руский Сион» друкувалася незакінчена праця Ільницького «Життя знаменитих князів, гетьманів, героїв і інших мужів руських». Це була серія статей, в яких давалася стисла характеристика історичних осіб – князів Володимира, Ярослава, Володаря, Василька, Володимирка, Ярослава Осмомисла, Володимира Мономаха та ін. Був знайомий автор з творами наддніпрянських істориків. Зокрема, характеризує Володимира Мономаха, робить посилання на М. Костомарова.

Сам В. Ільницький критично ставився до своїх праць, визнаючи, що вони не мають літературної вартості. Основна мета автора розбудити руську думку, а також «розсіяти деяке здорове зерно науки»²³. Писав В. Ільницький під різними псевдонімами: Денис з над Серета, Денис із Покуття, Подолянин. Друкувався у різних часописах: «Слові», «Альбомі», «Неділі». Він ставив перед собою завдання не так дослідити окремі етапи української історії, як популяризувати минуле свого народу. Цій меті мав служити цікавий і доступний для масового читача виклад історичних фактів.

Торкається історик і гендерної тематики. За приклад русинкам ставить польок, які вміло використовували слабкі сторони чоловіків-русинів і вмовляли їх перейти у католицьку віру. В. Ільницький вважає, що цей засіб використовували поляки від часів церковної унії, щоб ополячити русинів. Піддаючись чарам польок, русини зрікались православної віри і переходили у католицизм. У такий спосіб, за словами Ільницького, перевівся цілий могутній рід

Острозьких, «славних поборників за православну віру»²⁴. На його думку, галичанкам слід бути активнішими у громадському житті. Цікаво, що завдяки посередництву В. Ільницького 1871 р. членом «Просвіти» вперше стала жінка – пані Остерман із Станіславова²⁵.

В. Ільницький написав ряд популярних праць з історії княжої Русі – «Князь Лев», «Русь дістається під Литву і Польщу», «Ярослав Осмомисл», «Король Данило», «Василько, князь Теревовельський і Володар, князь Перемишльський», «Перші напади татар на Русь» та ін. Майже всі вони були надруковані у підручниках, що немало сприяло популяризації історичних знань серед широких мас.

Історика цікавила також козацька тематика. Відомі його праці «Історія України за часів Петра Великого. Павло Полуботок. Петро Кальнишевський» та «Уступи з історії України і козацтва. Україна перед роком 1646. Дві облоги Львова Хмельницьким (1648 і 1655)». Перша праця, яка вийшла у 1886 р., не збереглася, друга – це короткий нарис боротьби українського народу проти завойовників у XVI – XVII ст. Ільницький вважав, що козацтво має вагомі заслуги не лише у справі захисту українського народу, а й інших європейських народів від татарської й турецької агресії. Аналізуючи визвольну війну під проводом Хмельницького, характеризував її не лише національний, але й соціальний характер.

В. Ільницькому належить ряд художніх творів – повісті «Суджена», «Горбатий» (1877), «Я в нього хлібом, а він в мене каменем», «Свати. Образець з галицько-руського життя», «Роман Дуля. Образець із суспільного життя», «Рогніда-Горислава, повість історична з X століття», «Князь Роман Данилович і його жінка австрійська принцеса Гертруда», «Коваль клепле, поки тепле. Оповідання з життя». Автор виявив добре знання української народної мови. Тематику для своїх творів черпав переважно з народного життя.

Любов дослідника до подорожей вплинула на його творчість. З-під його пера появився ряд творів науково-популярного характеру з географії, природознавства та ін.²⁶ Вивчення життя, історії, природи різних народів, на думку автора, збагачує людський розум, наводить на багато різних та корисних думок. «Стільки науки, стільки щастя, стільки чудних гадок, ясних та високих, подає нам розумний погляд на землю: читаємо в ній, мов в живій книжці, і любуємося, і захоплюємося нею, і умом взносимося до найвищої сутності, до її премудрого Творця!». Не кожен має час, можливість та гроші, щоб подорожувати, тому важливою є інформація про різні країни вчених-

дослідників. В. Ільницький вітав ініціативу редакції газети «Зорі», котра планувала друкувати матеріали про подорожі у різні країни²⁷.

З цією ж метою автор написав повість «Горбатий». У цьому творі він знайомив читачів з природою і товариським життям у Південній Америці. В. Ільницький зазначав, що це перша спроба написання літературного твору такого характеру руською мовою і вибрав події з подорожей В. Гумбольдта – німецького філософа-ідеаліста, мовознавця і державного діяча. Окрім пізнавальної функції, книга мала заохотити молоде покоління до літературної діяльності, до писання творів українською мовою²⁸.

У книзі «Море і його чудеса», котра вийшла друком 1885 р., автор описав властивості, характер моря, результати дослідження мореплавців та наукові здобутки вчених у цій царині. На жаль, немає інформації, на основі яких саме праць писалася робота. 1879 р. дослідник опублікував доповідь, яку читав у «Просвіті» 5 березня 1879 р.: «Геологічний чоловік в Європі». У ній в науково-популярному стилі він пояснив походження первісної людини .

В. Ільницький виявляв зацікавлення у різних галузях науки, зокрема психології. 1874 р. він опублікував польською мовою «Zagys psychologii empiryusznej», видану заходами НТШ. Один з примірників він подарував І. Шараневичу (зберігся екземпляр з автографом В. Ільницького у Львівській бібліотеці ім. В. Стефаника Національної Академії Наук України).

Загалом, В. Ільницький є автором понад ста художніх творів, історичних та природознавчих праць, рецензій, заміток. Всі вони становлять бібліографічну рідкість²⁹.

Крім того, збереглися спогади Ільницького про події 1848-1849 рр. Для нас вони цікаві для характеристики як особи самого автора, так і тогочасної історичної епохи (попри певні анахронізми, неточності у прізвищах)³⁰. Заслуговує уваги також розповідь автобіографічного характеру, у якій Ільницький від третьої особи розповідає про своє дитинство та роки навчання до 1846 р.

В. Ільницький був доволі активним і у громадському житті. Свою діяльність розпочав у 1848 р. у період громадянських рухів піднесення усіх слов'янських народів та в галицьких українців.

Згадує В. Ільницький і про сполонізованість тогочасної української інтелігенції. Він сам в 1848 р. у день прийняття конституції, коли висвячувався у священики, першу проповідь говорив польською. За його словами, тоді інтелігенція наша не говорила

інакше, як польською, а в церкві св. Юра його перша пробна проповідь була, за повелінням начальства, польською мовою³¹.

В. Ільницький був учасником з'їзду Собору руських вчених, хоч сам визнавав, що на той час не мав жодних заслуг у науковій сфері, навіть руську мову почав вивчати лише після закінчення теології у Відні, що підтверджує слабкість тогочасної української науки в Галичині. Найбільше його вразив виступ Йосифа Левицького, який критикував гоніння руської мови самою руською Консисторією³². В. Ільницький брав участь у роботі філософської секції «Собору» і доволі амбітно оцінював свої знання у цій галузі, вважаючи себе кращим фахівцем за керівника філософської секції Гарасимовича. Попри те, що знання В. Ільницького у цій сфері були далеко не професійними, його реферат про слов'янську філософію за К. Лібельтом у той час був чимось особливим³³. Він захоплювався поглядами філософа, який говорив про особливу роль слов'янських народів на шляху пізнання істини, а також про існування рівноправності серед представників (станів – О. І.) одного народу всіх рівнів.

На переконання В. Ільницького, найдосвідченіше велася робота у лінгвістичній секції, де брали участь автори граматики Я. Головацький, І. Левицький, І. Лозинський. Він захоплювався пропозиціями Рудольфа Моха наблизити правопис руської мови до народної і викинути «ы» та «ѣ». Результатами з'їзду вважав те, що він розбудив народний дух, затвердив малоруський правопис, і накреслив шлях літературного напрямку, вказуючи «ціль малоруску, народну», дав почин заснуванню «Галицько-руської матиці», культурно-просвітнього товариства, був її членом. Однак згодом він писав, що «Матиця» не виправдала покладених на неї сподівань. З часом керівництво «Матиці» перейшло на русофільські позиції і видало книги «язичієм», або мовою, наближеною до російської, як і усі русофільські товариства: Ставропігійський інститут, Народний дім, Товариство ім. Качковського.

В. Ільницький покладав великі надії на видавничу діяльність «Матиці». У 1853 р. він звертався до її керівництва з пропозицією друкувати матеріали історичного, географічного характеру, поезію, граматику, про інтелектуальне життя у слов'янських народів, твори на національну тематику, оригінальні, а не переклади з інших мов. «Мова повинна бути чисто народною, а не мішаниною російської, старослов'янської, польської і малоруської».

У своїх споминах В. Ільницький згадує про заснування Руської Ради в Станіславові з ініціативи священика Григорія Шашкевича, пароха Угринова, про Антона Могильницького, який, на його думку, на догоду полякам хотів перешкодити утворенню товариства³⁴. І. Созанський вважає цей факт неправдоподібним, позаяк, якби він мав місце, Могильницького не запросили б на з'їзд вчених. Спогади про з'їзд В. Ільницький написав у двох варіантах – одні одразу після з'їзду, а інші через тридцять років.

Як людина своєї верстви, В. Ільницький називає священиків єдиною інтелігенцією, вірною своєму народові. Висловлює сподівання, що настане час, коли і миряни у народних справах братимуть участь. До важливих заслуг священиків зараховує заснування Народного дому і Галицько-руської матиці, газети «Слово», яка існує на їхні кошти. При цьому явно недооцінює існування у той час світського елементу, адже членами згаданих товариств, котрі згодом перейшли на русофільські позиції, були і світські особи.

У біографії В. Ільницького чимало титулів, звань і посад. Він був почесним крилошанином греко-католицької митрополичої Львівської капітули, радником консисторії, шкільним радником, членом шкільної Крайової ради, радником міста Львова, директором гімназій у Тернополі (1861-1868), З 1849 р. викладав українську мову в Станіславівській та Львівській гімназіях, пропедевтику філософії у Львівській гімназії, 1858 р. очолив другу українську гімназію у Львові³⁵.

У 1868 р. о. В. Ільницький став директором Львівської академічної гімназії, якою керував до 1892 р. Сучасників В. Ільницького вражала його кипуча енергія. Вони не без підстав вбачали її джерело в його самопосвяті інтересам рідного народу. В 1884–1887 рр. був членом і головою «Руського Товариства Педагогічного», згодом перейменованого у «Рідну школу». За його керівництва гімназія набула національного характеру. У цьому ж році В.Ільницький став членом-засновником товариства «Просвіта». Він мав високий авторитет серед народовецького табору, про що свідчить факт його вибору до першого Віділу товариства. Однак згодом відмовився, мотивуючи це своєю зайнятістю, при цьому наголосив про готовність і бажання працювати на користь «Просвіти». Причиною відмови була обережність, яку

проявив В. Ільницький, потрапивши в нове середовище. За пропозицією В. Ільницького на засіданні «Просвіти» було прийнято рішення про заснування просвітянської бібліотеки. У 1870р. за його ініціативи головою Товариства було обрано Ю.Лаврівського. В.Ільницького обирали до Виділу «Просвіти» п'ять разів до 1874 р. Він перебував у Виділі поряд з таким лідерами народовецького табору, як К. Сушкевич, Н. Вахнянин, К. Устиянович, Ю. Целевич, О. Партицький, Ю. Романчук, О. Огоновський.

У 1875 р. В.Ільницький не був обраний до Виділу «Просвіти». Найбільш активно він був задіяний у «Просвіті» за керівництва Ю.Лаврівського. Очевидно зміна голови вплинула на його ставлення до Товариства. Однак зв'язків з Товариством він не покидав і у 1892 р. очолив просвітянський комітет для будівництва театру. Інтерес до цієї справи пояснюється ще юнацьким захопленням театральною діяльністю. В 1871 р. завдяки Ільницькому «Просвіта» отримала своє перше приміщення в академічній гімназії.

Під час директорства В. Ільницького в Академічній гімназії працювали такі відомі представники народовецького табору, як Н. Вахнянин, Ю. Романчук, Є. Савицький, П. Огоновський, Т. Копистинський, Ю. Стефанович, М. Полянський, І. Гушалевич, Ю. Целевич, ті ж, що були членами «Просвіти».

У період перебування Ільницького на посаді директора гімназії, часто її учні та викладачі були задіяні в офіційних урочистостях. 4 жовтня 1887 р. в день іменин царя було відправлено в Успенській церкві богослужіння. Така ж сама урочистість відбулася в день іменин царівни. Після богослужіння відбувся музично-декламаційний ранок, підготовлений учнями гімназії у великій залі Народного дому. Урочистість розпочинав В. Ільницький промовою, в якій вказував молоді на великі добродійства, якими учні мають завдячувати Габсбурзькій династії, і закликав до вірності і лояльності монаршому двору³⁶.

31 грудня 1887 р. учні та вчителі гімназії були на ювілейному богослужінні на честь Папи Льва XIII. 28 червня 1888 р. відбулось поминальне богослужіння в роковини смерті царя Фердинанда I в Успенській церкві. 17 березня 1888 р. за дозволом влади влаштували музично-декламаційний вечір в роковини смерті Шевченка в залі Народного дому. 4 вересня 1881 р. цар Франц Йосиф I, відвідуючи Народний дім, завітав і до гімназії³⁷.

Найбільшою заслугою В. Ільницького на педагогічній ниві була організація видання українських підручників для початкових і середніх шкіл. У написанні деяких з них він брав безпосередню участь. Збереглися його виписки, котрі він робив для шкільних підручників, з різних наук – з географії, природничих наук та ін. До того часу українських підручників для народних і середніх шкіл на західноукраїнських землях майже не було, хоч робилися спроби їх створення. Українці намагалися добитися права запровадити викладання руською мовою у вищих класах гімназії (у нижчих вона була запроваджена у 1867 р.). Аргументом влади у справі запровадження української мови була відсутність підручників. В. Ільницький залучив коло професорів гімназій до їх написання, а також завдяки своїм впливам і старанням роздобув кошти у державних установах, зокрема у Крайовому Виділі. Будучи членом Шкільної Ради Крайової він домігся, щоб справу видання шкільних підручників доручили «Просвіті», а 1871 р. Міністерство освіти виділило на цю справу кошти – оплатило гонорари авторам підручників, які схвалила «Просвіта».

У кінці цього ж року під керівництвом В. Ільницького вийшов річний звіт гімназії, теж рідною мовою. Метою звітів, котрі з часом збільшували свій тираж і якість, було подати докладну картину життя школи та її поступу. Починаючи з 1886 р., Академічна гімназія щорічно відзначала Шевченківські вечори. Ця традиція зберігалася до 1939 р.³⁸ Як людина на посаді, до того ж амбітна і небайдужа до кар'єрного росту, В. Ільницький змушений був якимось чином реагувати на політичні доноси у польській, русофільській пресі та у поліції про зв'язки гімназійної молоді з І. Франком. Декого змушений був звільнити 1878-1879 рр.

Для підготовки підручників було створено три комісії: так звана «святоюрська», котрою керувала політична репрезентація «Руської Ради», очолювана послом В. Ковальським, друга «урядова», організована при Крайовій Раді Шкільній, очолювана В. Ільницьким, третя «народовецька», що постала при Товаристві «Просвіта» під проводом Омеляна Партицького. Вплив на укладення підручників для Академічної гімназії мали практично лише «урядова», а за нею і «просвітна» комісії, котрі згодом погодили спільну програму своїх праць, хоч провід педагогічний і методичний вела «урядова» комісія. Важливу «мовну» працю перебрала на себе комісія, що була при «Просвіті»³⁹. Перший підручник, який видали обидві комісії, була

«Руска читанка» для нижчих класів, 1871 р., яка витіснила «Читанку» комісії, видану під проводом В. Ковальського. Для написання підручників потрібно було виробити термінологію до всіх предметів навчання, оскільки окрім термінології для викладання релігії (катехизм о. Михайла Осадци) і граматики професора української мови Якова Головацького, які базувались на підручниках граматики російської мови, інших не було. До всіх інших предметів вчителі самі почали виробляти терміни, перекладаючи їх з німецької, російської, польської, чеської мов. Перші шкільні підручники для Академічної гімназії видавала впродовж чотирьох років до всіх предметів навчання нижчих класів гімназії «Просвіта»⁴⁰.

У 1871 р. Ільницькому було доручено скласти петицію до Віділу Крайового про запровадження руської мови в гімназіях. У 1874-1878 рр. українська мова була введена в Академічній гімназії⁴¹.

Про його народовські позиції свідчить участь у роботі групи діячів, у якій, крім В. Ільницького, участь взяли О. Огоновський, І. Шараневич, Ю. Лаврівський. На цих нарадах було ухвалене рішення поставити перебування народовців у «Руській Раді» (політичній організації галичан, заснованій 1870 р. з метою продовжити традиції ГРР, більшість у якій швидко завоювали русофіли) залежно від декларування нею програми з визнанням національної окремішності українського народу від польського та російського. Ця група діяла одночасно із тимчасовим комітетом на чолі з Ю. Лаврівським та Й. Кульчицьким, які сподівалися припинити диференціацію українських політичних сил, що посилювалася під впливом дискусій навколо невдачі угодової українсько-польської акції, розпочатої Ю. Лаврівським у 1869 р.⁴² В. Ільницький у 1870 р. увійшов до складу комісії, створеної Крайовим Віділом для розгляду угодових внесків Ю. Лаврівського. До її складу входили гр. В. Бадені (голова), М. Кабат, В. Ковальський, Т. Павликів, А. Вахнянин, К. Сушкевич та ін. Засідання угодової комісії відбувалися в напруженій атмосфері і українці почали їх бойкотувати. Порозуміння не вдалося, про що прозвітував Крайовий віділ Сеймові. У 1870 р., коли провід виборчої кампанії перебував у руках керівників Руської Ради, народовці самоусунулися від виборчих змагань, а їхні львівські провідники, серед яких був і В. Ільницький, увійшли до складу польського виборчого комітету «Виборців столичного міста Львова»⁴³.

Як член комісії для розгляду шкільних підручників, створеної Крайовою шкільною радою 1868 р., та як директор гімназії у

Тернополі В. Ільницький виступив на боці прихильників фонетичного правопису⁴⁴.

В. Ільницький мав доволі амбітні плани політичної кар'єри, плануючи кандидувати до Галицького сейму, 1876 р. звертався з листом до Р. Моха з проханням протегувати його перед селянством і священицтвом Станіславівської округи, в якій збирався балатуватись, а натомість спонукати священика В. Залозецького відмовитися від кандидатури в цій же окрузі. В. Ільницький вважав, що на цій ниві зможе гідно працювати. Він писав, що: «я, може, більше читав, і мислив, і бачив про те, що діється в світі, як не один з обраних послів»⁴⁵. Помер В. Ільницький у 1895 р. і похований у рідному селі.

о. В. Ільницький належить до особистостей, формування котрих відбувалося у першій половині XIX ст., в часі, коли галицькі українці вперше заявили про свої національні права, а очолювало ці процеси духовенство. В цей час розпочалося формування різних суспільно-політичних орієнтацій. Він обстоював право українців на самостійне культурне та політичне існування і розвивав ці ідеї в історичних творах, науково-популярних та художніх. Теоретичні пізнання привели його у народовський табір українського суспільно-політичного руху. В. Ільницький залишався патріотом своєї землі і народу, що доводив своєю творчістю та діяльністю.

¹ Турій О. Еклезіальний статус і суспільне становище греко-католиків Галичини наприкінці XVIII – на початку XIX століття / Митрополит Михайло Левицький та його доба. Відп. ред. Ф. Стеблій, упоряд. І. Орлевич. – Львів, 2010. – С. 20.

² Відділ рукописів Львівської Наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Ф. 155. Ільницький В. 1. П. 1. – Арк. 1.

³ Там само. Арк. 1.

⁴ Там само. – Арк. 1 зв., 9 зв.

⁵ Там само. – Арк. 13в.

⁶ Там само. – Арк. 1, 2.

⁷ Там само. – Арк. 3.

⁸ Там само. – Арк. 5.

⁹ Там само. – Арк. 3 зв.

¹⁰ Там само. – Арк. 4.

¹¹ Там само. – Арк. 5.

¹² Там само. – Арк. 13.

¹³ Там само. – Арк. 20.

¹⁴ Там само. – Арк. 10, 20.

¹⁵ Там само. – Арк. 4 – 5.

¹⁶ Ільницький В. Стародавний Звенигородъ. – Львовъ, 1861. – С. 23.

¹⁷ Ільницький В. Стародавня Тербовля. – Львовъ, 1862. – С. 5.

- ¹⁸ Ильницькій В. Вѣсти про землю и дѣи русинів. (Съ мапою малоруського народа). – Львівъ, 1869. – С. 89 – 90, 100.
- ¹⁹ Там само. – С. 19.
- ²⁰ Там само. – С. 49.
- ²¹ Там само. – С. 4, 6 – 7.
- ²² Горбатый. Повѣсть. Написавъ Денись з Покутиа. – Львовъ, 1877. – С. 29.
- ²³ Созанський І. З літературної спадщини Василя Ільницького. Лист Василя Ільницького до Рудольфа Моха. – С. 49.
- ²⁴ Відділ рукописів Львівської Наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка НАН України. Ф. 155. Ільницький В.13. П. 1. – Арк. 3 – 4.
- ²⁵ Будний В. Іван Франко і Українська академічна гімназія // Академічна гімназія у Львові: історія і сучасність. – Львів, 1999. – С. 21.
- ²⁶ Ильницькій В. Зъ ріжнихъ країв и народів. Сіам. Туркестан. Ч. І. – Львовъ, 1884.
- ²⁷ Там само. – С. 8, 9.
- ²⁸ Горбатый. Повѣсть. Написавъ Денись з Покутиа. – С. 3 – 4.
- ²⁹ Кравець М. Зерна науки і добра // Жовтень. № 4. Львів, 1964. – С. 129 – 130.
- ³⁰ Созанський І. З літературної спадщини Василя Ільницького. – С. 2.
- ³¹ Там само. – С. 14.
- ³² Там само. – С. 20, 21.
- ³³ Там само. – С. 7.
- ³⁴ Там само. – С. 3.
- ³⁵ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 178. – Оп. 3. – Спр. 447. – Арк. 19.
- ³⁶ ЦДА України у м. Львові. – Ф. 178. – Оп. 3. – Спр. 447. – Арк. 32.
- ³⁷ Там само. – Арк. 33, 43.
- ³⁸ Майорчак Н. Особа директора УАГ в становленні українського шкільництва // Академічна гімназія у Львові: історія і сучасність. – Львів, 1999. – С. 62.
- ³⁹ Шах С. Львів – місто моєї молодості. Цісарсько-Королівська Академічна Гімназія. – Львів, 2010. – С. 25.
- ⁴⁰ Там само. – С. 25.
- ⁴¹ Пашук В. о. Василь Ільницький – діяч товариства «Просвіта» // Академічна гімназія у Львові: історія і сучасність. – Львів, 1999. – С. 37 – 39.
- ⁴² Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті). – Львів, 2003. – С. 131.
- ⁴³ Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861-1901 рр. – Львів, 2002. – С. 138–139.
- ⁴⁴ Сухий О. Від русофільства до москвофільства. – С. 383.
- ⁴⁵ Созанський І. З літературної спадщини Василя Ільницького. – С. 49–50.

SUMMARY

Iryna Orlevych

Galician priests in the scientific and public life of Galicia in the 19th century (on the example of the priest Vasyl Ilnytskyi)

The article studied the life and career one of the famous Ukrainian intellectuals of the 19th century – Vasyl Ilnytskyi – priest, historian, and social activist. It

was shown the formation of his personality in the backdrop of social and political processes in Eastern Galicia.

Keywords: Vasyl Ilynytskyi priest, historian, populists, Russophile.

Алена ФІЛАТАВА, Валянціна ЯНОЎСКАЯ

Праваслаўная царква і стараверства заходніх губерняў у прававой сістэме Расыйскай ымперыі канца XVIII – пачатку XX ст.: гыстрарыяграфыя праблемы

Олена Філатова, Валентина Яновська

Православна царква і старовірство заходніх губерній у прававой сістэме Російскай імперыі канца XVIII – пачатку XX ст.: історыяграфія праблемы

Проблема зміцнення пазіцыі праваслаўнай царквы, ставлення ўраду до старообрядніцтва у заходніх губернях Російскай імперыі напрыкінці XVIII – на пачатку XX ст. досить поверхово дасліджена. Кінець XX – пачаток XXI ст. став часом зароджэння і становлення сучаснай школы історычных дасліджэн з канфесійнай історыі Расіі, Украіны, Літвы і Беларусі, в якіх на падставі вивчення великай колькасці архіўных матэрыялаў п'явіліся новы погляды на зазначену праблему.

Ключовыя слова: Російская імперыя, заходні губерні, праваславна царква, старообрядніцтва, духоўенство.

Праблема ў цэлым аб замацаванні пазіцыі праваслаўнай царквы ў заходніх губернях праз удасканалванне прававой сістэмы ў XIX ст. (як у агульнарасійскім, так і рэгіянальным аспекце) у гістарыяграфіі не атрымала належнага адлюстравання. У дасавецкі час некаторыя пытанні распрацоўкі і ажыццяўлення імперскай палітыкі ў дачыненні да праваслаўнай царквы гэтых губерняў былі асветлены ў працах С. Рункевіча, Г. Кіпрыяновіча, А. Мілавідава, М. Ізвекава і інш.¹. Змены ў адміністрацыйна-тэрытарыяльнай структуры права-